

Revolutionen vägrar dö i Mellanöstern och Nordafrika

[Darren Roso från [Marxist Left Review](#) intervjuar Gilbert Achcar. Här översatt från [International Viewpoint](#), 26 november 2019. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

DR: Låt oss börja genom att återvända till det som nu verkar vara ett avlägset minne: den revolutionära chockvåg som svepte fram över arabvärlden 2011. I din bok *The People Want: A Radical Exploration of the Arab Uprising* [Folket vill: en radikal analys av det arabiska upproret] hävdade du att kapitalismens speciella karaktär i Mellanöstern gjorde att dessa händelser bara var början på en utdragen revolutionär process. Kan du förklara den politiska ekonomins dynamiken i arabvärlden och dess förhållande till de auktoritära styrelseformerna?

GA: För att börja med en övergripande faktor, är det nu uppenbart att vi bevittnar en allvarlig internationell kris för kapitalismens nyliberala skede. Efter att nyliberalismens ekonomiska modell hade genomdrivits på 1980-talet, utvecklades den till ett fullfjädrat kapitalistiskt stadium. Efter den stora recessionen för ett årtionde sedan gick det in i en kris. Krisen utvecklas framför våra ögon och leder till alltmer omfattande sociala omvälvningar. Om man tittar på vad som händer idag i Chile, Ecuador, Libanon, Irak, Iran, Hongkong och flera andra länder, så ser det ut som man har nått kokpunkten i allt fler länder.

Händelserna i arabregionen passar förvisso in i den allmänna globala krisen. Men det finns något specifikt med denna regionala omvälvning. Där genomfördes de nyliberala formerna i en omgivning som domineras av en speciell sorts kapitalism – vars karaktär avgörs av den speciella karaktären hos det regionala statssystemet, som karakteriseras av en kombination i olika proportioner av råvaruekonomi och patrimonialism eller nypatrimonialism. Det mest specifika med regionen är den stora koncentrationen av sådana stater, en ansamling som är utan motstycke i någon annan del av världen. Patrimonialism betyder att härskande familjer äger staten, antingen med hjälp av lagen under absolutistiska förhållanden, eller så är det bara så. Dessa familjer ser staten som sin privategendom, och de väpnade styrkorna – i synnerhet elitförbanden – som sin privata vakt. Dessa särdrag förklarar varför de nyliberala reformerna gav de sämsta ekonomiska resultaten i arabregionen av alla delar i världen. De nyliberalt inspirerade förändringarna i regionen ledde till den lägsta ekonomiska tillväxttakten i något av utvecklingsländerna och följaktligen den högsta arbetslösheten i världen – speciellt ungdomsarbetslösheten.

Skälet till detta är inte svårt att förstå: den nyliberala läran grundar sig på den privata sektorns företrädare, tanken att den privata sektorn ska driva på utvecklingen, medan statens sociala och ekonomiska funktioner måste inskränkas. I ett nötskal säger läran: inför åtstrammingsåtgärder, minska på staten, skär ner de sociala utgifterna, privatisera statliga företag och lämna dörren vidöppen för privata företag och fri handel, så kommer det att ske mirakel.

I ett sammanhang där det saknas förutsättningar för en mönsterkapitalism, till att börja med en rättsstat och förutsägbarhet (förutan vilket det inte kan bli några långsiktiga utvecklande privata investeringar), får man i slutändan i bästa fall privata investeringar som går till snabba profiter och

spekulation, i synnerhet inom fastigheter och byggsektorn, men inte till tillverkning eller jordbruk, inte i de viktiga produktiva sektorerna.

Det skapade ett strukturellt utvecklingshinder. Den globala nyliberala samhällsordningens allmänna kris utvecklas i arabregionen således utöver nyliberalismens kris, och till en strukturell kris för den sorts kapitalism som råder där. Det går därmed inte att ta sig ur krisen genom att bara ändra den ekonomiska politiken inom ramen för de befintliga statstyperna. Det är helt nödvändigt med en radikal förändring av hela den sociala och politiska strukturen, och utan det finns det inte något slut i sikte på den akuta samhällsekonomiska kris och destabilisering som berör hela regionen.

Det var därför en så imponerande revolutionär chockvåg skakade hela regionen 2011, istället för bara massprotester. Förhoppningarna var verkligen upproriska, med folk som ropade "Folket vill störta regimen!" – en paroll som ända sedan dess har varit allmänt förekommande i regionen. Den första revolutionära chockvågen detta år skakade på ett kraftfullt sätt det regionala statssystemet och visade att det hade gått in i en obotlig kris. Det gamla systemet är oåterkalleligen på väg att dö men det nya kan inte födas ännu – jag syftar förstås här på Gramscis berömda ord – och det är då det börjar uppstå "hemska symptom". Jag använde de orden [*Morbid symptoms*] i titeln på min uppföljare till *The People Want*, som kom ut 2016.

Är det rätt att säga att de nyliberala åtgärderna i arabvärlden har ökat trots det revolutionära uppsvinget? Både livsmedelspriserna och priset på elektricitet och bränsle stiger i Egypten, och Världsbankens försiktiga beräkningar säger att omkring 60% av egyptierna är "antingen fattiga eller sårbara". Samtidigt har regimen återupptagit sina angrepp på gatudemonstranter. Kan du tala om sambandet mellan kontrarevolution och en utökad nyliberalism?

Egypten är verkligen ett mycket bra exempel på det. När den stora recessionen inleddes 2008 trodde många att den förbådade slutet för nyliberalismen, och att pendeln skulle svänga tillbaka mot ett keynesianskt mönster. Men det var en stor illusion, av den enkla anledningen att den ekonomiska politiken inte avgörs av intellektuella eller empiriska överväganden. Den avgörs istället och framförallt av balansen mellan klasskrafterna.

Ända sedan 1980-talet har den nyliberala svängningen letts av delar av kapitalistklassen, de som har ett egenintresse av finansialisering. För att få till stånd en ny svängning bort från det krävs en förändring av den sociala styrkebalansen som ger effekter på balansen mellan de olika delarna inom kapitalistklassen, en förändring som åtminstone motsvarar den som ägde rum på 1970- och 1980-talen.

Detta har inte hänt ännu, och de progressiva krafter som är mot nyliberalismen har ännu inte visat sig starka nog för att driva igenom förändringar. Nyliberalerna bestämmer fortfarande: de hävdar att nyliberalismen inte är orsak till den internationella krisen, utan att skälet istället är att dess recept inte har tillämpats ordentligt. Trots att de 2008-2009 i massiv skala tog till åtgärder som stod i strid med sin egen lära, som den enorma räddningsaktionen för finanssektorn med hjälp av statliga medel, så återgick de snabbt till alltmer av samma nyliberala politik som nu drivs allt längre.

Det är precis vad vi har i arabregionen, trots den enorma revolutionära chockvåg som skakade hela regionen 2011. Nästan varenda arabisktalande land upplevde en massiv ökning av de sociala protesterna 2011. Sex av regionens länder – det är mer än en fjärdedel av dem – bevittnade massiva

uppror. Och ändå är ”lärdomen” enligt IMF, Världsbanken, den nyliberala samhällsordningens beskyddare, att allt detta hände på grund av att deras nyliberala recept inte hade tillämpats tillräckligt grundligt! De påstod att krisen berodde på att gårdagens statskapitalistiska ekonomier inte hade avvecklats tillräckligt. De hävdade att lösningen är att ta bort alla former av socialt understöd, ännu mer genomgripande än vad som redan har gjorts.

Men orsaken till att regionens regeringar inte gjorde mer var faktiskt att de var rädda för att göra det. Detta är inte Östeuropa efter Berlinmurens fall, då folk svalde det bittra pillret med massiva nyliberala förändringar i förhoppning om att det skulle ge dem ett kapitalistiskt välstånd. I arabvärlden är inte folk villiga att betala priset för detta, eftersom de inte har några illusioner om att deras länder kommer att bli som Västeuropa, vilket östeuropéerna förmåddes tro. För att driva igenom ytterligare nyliberala åtgärder mot folket krävs det brutalt tvång. Egypten är därmed en mycket tydlig illustration av att en tillämpning av nyliberalismen inte går hand i hand med demokrati som Fukuyamas fantasi om ett ”slut på historien” påstod för 30 år sedan.

Egypten visar tydligt att det krävs diktaturer för att på ett grundligt sätt tillämpa det nyliberala programmet i det globala Syd. Den första tillämpningen av denna sort var förstås Pinochets Chile. I Egypten är det nu diktaturen under fältmarskalk Sisi från 2013 – den brutalaste förtryckarregimen som egyptierna har fått uthärda på många decennier. Den har gått längst i att tillämpa hela det nyliberala program som IMF förespråkar, till enorma kostnader för befolkningen, med kraftigt ökande levnadsomkostnader, livsmedelspriser, transportkostnader, allt. Folk har blivit fullständigt plundrade. Att deras ilska inte exploderar på gatorna i massiv skala beror på att de avskräcks av den statliga terrorn. Men en fullständig tillämpning av IMF:s nyliberala recept har inte och kommer inte att ge något ekonomiskt mirakel. Således byggs det upp spänningar, och förr eller senare kommer landet att explodera igen. Det skedde en begränsad explosion av folklig ilska i september förra året, och förr eller senare kommer det att bli en mycket större.

Även om sammanhangen skiljer sig och särdrag alltid är viktiga, varför behöll barbarismen sitt försprång över arbetar- och den demokratiska rörelsen i hela arabvärlden? Varför kom nederlagen och vändpunkterna i regionen efter 2011, och vad var de? Hur är tillståndet för den egyptiska vänstern och arbetarrörelsen inför Sisis ultranyliberalism och auktoritära brutalitet?

Tyvärr befinner sig både vänstern och arbetarrörelsen i Egypten i ett dåligt tillstånd. De har lidit ett smärtsamt nederlag – inte bara på grund av den förtryckande statens brutala comeback utan också på grund av sina egna motsättningar och illusioner. Större delen av den egyptiska vänstern har fört en politisk felaktig linje och har gått från den ena missriktade alliansen till en annan: från muslimska brödrskapet till militären. 2013 stödde större delen av vänstern och den självständiga arbetarrörelsen på ett mycket kortsiktigt sätt Sisis kupp, och skrev under på illusionen att armén skulle sätta tillbaka den demokratiska processen på rätt spår. De trodde, att om de blev av med Morsi och det muslimska brödrskapet efter sitt år vid makten, så skulle det öppna vägen för en utvidgning av den revolutionära processen, även om det genomfördes av militären.

Det låter ganska enfaldigt, men de hade verkligen den illusionen, och militären underhöll den under den första perioden efter kuppen. Militären tog till och med ledaren för den självständiga arbetarrörelsen i sin första regering efter kuppen. Detta fruktansvärda misstag misskrediterade både vänstern och den självständiga arbetarrörelsen. Som ett resultat av det är oppositionen från vänster

väldigt försvagad och marginaliserad i dagens Egypten.

Här talar jag inte om den marxistiska radikala vänstern, som alltid har varit marginell, även om den ibland spelade en oproportionerligt stor roll under de revolutionära omvälvningarna 2011-2013. Jag talar om den bredare vänstern, den som brukade locka stora massor. Denna bredare vänster har efter 2013 förlorat mycket av sin trovärdighet. Det är i själva verket en avgörande orsak till varför inte folket har mobiliserat i massiv skala mot det nya nyliberala angreppet. När det inte finns något trovärdigt alternativ har folk en tendens att ta till sig regimen resonemang som lyder: ”Det är vi eller kaos, vi eller en tragedi som i Syrien. Ni måste acceptera vår järnhäl. Den kommer att bli tufft, men i slutändan kommer det att bli bra.” Egyptierna tror egentligen inte på det sista löftet – att det ska gå bra – men de är fortfarande förlamade av rädsla för att hamna i en situation som är mycket värre än den de redan uthärdar.

Förknippat med allt detta är ett annat särdrag hos den regionala revolutionära processen, där Syrien är den mest tragiska illustrationen. Vi har redan diskuterat ett första särdrag – den strukturella kris som är speciell för arabvärlden inom ramen för nyliberalismens allmänna kris. Det andra särdraget är att denna region under flera decennier har sett utvecklingen av en reaktionär opposition som under många år befrämjades av USA och dess äldsta allierade i regionen, det saudiska kungadömet. Jag menar givetvis den islamistiska fundamentalismen – hela skalan inom denna strömning, vars mest framträdande beståndsdel är det muslimska brödrskapet och vars mest radikala periferi innefattar al-Qaida och den så kallade Islamska staten (även känd som ISIS).

Den islamistiska fundamentalismen stöddes av Washington som ett viktigt motgift mot kommunism och vänsternationalism i den muslimska världen under Kalla kriget. Under 1970-talet fick den islamistiska fundamentalismen grönt ljus av nästan alla arabiska regeringar, som en motvikt mot vänsterradikaliseringen bland ungdomar. När vänstervågen så småningom ebbade ut blev de i vissa länder den mest framträdande oppositionskraft som tolererades, som Egypten och Jordanien, medan de krossades i andra, som Syrien eller Tunisien. Men de fanns överallt.

När upproren började 2011 hoppade muslimska brödrskapets avdelningar på det revolutionära tåget och försökte kapa det för att tjäna sina egna politiska syften. De var mycket starkare än de vänsterkrafter som fanns kvar i regionen, som hade försvagats kraftigt av Sovjetunionens sammanbrott, samtidigt som fundamentalisterna fick ekonomiskt och medialt stöd från monarkierna vid Persiska viken.

Som ett resultat av det utvecklades det i regionen inte en klassisk tudelad kamp mellan revolution och kontrarevolution. Det blev en trekantig situation, där det å ena sidan fanns en progressiv pol – de grupper, partier och nätverk som inledde upproren och representerade deras förhärskande strävanden. Denna pol var organisatoriskt svag, utom i Tunisien där en stark arbetarrörelse kompenenserade den politiska vänsterns svaghet och gjorde att upproret i detta land kunde uppnå sin första seger och störta en president, och på så sätt sätta igång den regionala chockvågen. Å andra sidan fanns det två kontrarevolutionära, djupt reaktionära poler: de gamla regimerna som på klassiskt sätt representerade den viktigaste kontrarevolutionära kraften, men också islamistiskt fundamentalistiska styrkor som stred mot de gamla regimerna och strävade efter att gripa makten. Under denna trekantiga tävlan marginaliserades snabbt den progressiva polen, den revolutionära strömningen – inte eller inte bara på grund organisatorisk och materiell svaghet, utan också och främst på grund av politisk svaghet, eller avsaknad av strategiska visioner.

Situationen kom därför att domineras av kampen mellan två kontrarevolutionära poler, som trappades upp till en ”barbariernas kamp”, som jag kallar det, där Syrien är det mest tragiska exemplet, med en oerhört barbarisk syrisk regim som står mot barbariska islamistiskt fundamentalistiska styrkor. De enormt progressiva möjligheter som representerades av de unga människor som inledde upproret i Syrien 2011 krossades fullständigt.

Många av dessa unga människor lämnade landet, eftersom de varken kunde överleva i regimkontrollerade områden eller i de territorier som ockuperades av islamistiskt fundamentalistiska styrkor. Således skingrades en stor del av de syriska progressiva möjligheterna i Europa, Turkiet, Libanon och Jordanien. En del överlever inne i landet, men så länge krigssituationen fortlever kommer de att få svårt att återuppstå.

Situationen för kurderna i Syrien är en annan historia. Det kurdiska PYD/YPG i nordöstra Syrien är utan tvivel de mest progressiva av alla väpnade styrkor som är aktiva på marken i Syrien, om inte den enda progressiva kraften. De lyckades utveckla och utvidga det territorium som de kontrollerade med hjälp av stöd från USA, eftersom Washington och Obama betraktade dem som ett effektivt fotfolk under kampen mot ISIS. PYD/YPG hade förstås sina egna skäl att kämpa mot ISIS, eftersom det är deras dödsfiende. Deras första direkta samarbete med USA var faktiskt slaget om Kobane 2014, då amerikanskt flygstöd inklusive luftlandsättning av vapen var avgörande för att kurdiska soldater kunde slå tillbaka ISIS’ offensiv. Det fanns således en intressegemenskap mellan USA, som tillhandahöll flygstöd och andra medel och resurser, och YPG, som tillhandahöll trupper på marken.

Det är detta Donald Trump har svikit och huggit kurderna i ryggen och öppnat vägen för Turkiets kolonialt nationalistiska och rasistiska angrepp mot dem. Deras situation har blivit extremt besvärlig eftersom de nu kläms mellan Turkiets hammare och den syriska regimens städ, mellan den turkiska chauvinismen och den arabiska chauvinismen – två projekt för etnisk rensning som förenas av projektet att ersätta kurder med araber i Syriens gränsområden mot Turkiet. Under denna strävan hjälper Moskva båda två.

Men PYD/YPG lyckades inte på ett konsekvent sätt förena sig med resten av kampen mot Assads mordiska regim...

Jag skulle inte lägga huvuddelen av skulden på dem: ingen av den syriska väpnade oppositionens styrkor var öppen för att verkligen erkänna kurdernas demokratiska och nationella rättigheter. PYD/YPG är förvisso inte någon sorts upprepning av Pariskommunen som en del så naivt tenderar att beskriva dem. Men med alla sina begränsningar och utan att vi gör oss några illusioner om dem, så utgör de den mest progressiva större organiserad kraft som finns på marken i Syrien. Om vi tar kvinnors ställning som huvudkriterium – och det bör alltid vara centralt för progressiva krafter – så finns det ingen motsvarighet till PYD/YPG. Lägg till detta deras likatänkande i Turkiet under ledning av Folkets demokratiska parti (HPD), den enda progressiva och feministiska större politiska kraften i det landet.

Vilken är den viktigaste teoretiska och politiska lärdom som marxister ska dra av den föregående perioden av revolutionär kamp? Vi får ofta höra argumentet att marxismen är ”orientalistisk” och således olämplig för icke västliga samhällen. Michel Foucaults inställning till den iranska revolutionen (1979) var ett exempel på försöket att hitta räddningen i en icke

västlig, religiös Annanhet, där han förkunnade slutet för allmängiltiga visioner om människans frigörelse, klasspolitik och marxistiska teoretiska verktyg för att förstå världen. Så varför tror du att den marxistiska teorin är bättre utrustad att förstå revolutionerna och kontrarevolutionerna i Mellanöstern och Nordafrika? Vilka är framtidsutsikterna för en ny generation arabisktalande marxistiska aktivister att utvecklas efter 2011, och i vilken mån har det börjat hända?

Den orientalistiska synen på regionen är att den är dömd att för evigt sitta fast i religionen som en del av sitt kulturella väsen, att religionen förklarar allt och alltid har varit det viktigaste motivet för regionens befolkningar. Det är givetvis en helt felaktig syn, som också är mycket ytlig eftersom den bortser från det förflutna och tror att det nuvarande kommer att vara för evigt.

Om vi tittar på Mellanöstern och Nordafrika under senare år, så kan man förvisso få intrycket att de islamistiskt fundamentalistiska krafterna är framträdande överallt. Men det var inte fallet för några årtionden sedan, speciellt på 1950- och 1960-talen, då dessa krafter marginaliserades av mycket starkare vänsterkrafter. För några år sedan ombads jag att skriva ett förord till den nya utgåvan av Maxime Rodinsons *Marxism and the Muslim World* [Marxismen och den muslimska världen]. Denna samling artiklar, varav de flesta skrevs på 1960-talet, diskuterar en del av världen där vänsterströmningar dominerade. Jag tvingades därför informera eller påminna läsarna om detta historiska faktum, så att de inte skulle bli förvirrade när de läste boken.

Få inser idag att det på 1950- och 1960-talen allmänt antogs att arabregionen befann sig under ett kommunistiskt ideologiskt herravälde. En marockansk författare publicerade 1967 en bok på franska med titeln ”Nutida arabisk ideologi”, där han diskuterade det han kallade ”objektiv marxism” som en ideologi som var allmänt spridd i regionen. Med dessa ord menade han att folk använde marxistiska kategorier och tankar, de flesta utan att vara medvetna om deras ursprung.

Eller ta ett land som Irak – ett bra exempel. Idag domineras den politiska scenen av präster och mullor, speciellt bland shiiterna. Men om vi snabbspolar tillbaka till slutet av 1950-talet så kommer vi att upptäcka att den största striden i landet pågick mellan kommunister och baathister, där de sistnämnda skrev under på en nationalistisk ideologi som de själv beskrev som socialistisk. Kommunisterna var särskilt inflytelserika bland shiiterna och kunde mobilisera hundratusentals människor i demonstrationer. Så tänk på det Irak och dagens Irak: en enorm klyfta skiljer dem åt. Men det visar att det inte finns något i befolkningarnas gener i regionen som dömer dem att foga sig efter politisk vägledning från religiösa krafter.

Den populäraste politiska ledaren i den moderna arabiska historien var otvivelaktigt Gamal Abdel-Nasser – egyptisk president mellan 1956 och sin slutliga död 1970. Han gick så långt till vänster som det var möjligt inom en borgerlig nationalisms rammar, och genomförde en genomgripande nationalisering av ekonomin, tillsammans med flera jordbruksreformer, främjade en statligt ledd industriell utveckling, och införde betydande förbättringar av arbetsförhållandena, allt det mot en anti-imperialistisk och antisionistisk bakgrund.

Även om det ägde rum under en hård diktatur, så var det en väldigt progressiv period i Egyptens historia och flera arabländer försökte efterlikna det. När man funderar över den historien, så inser man att den islamistiska fundamentalismens roll under de senaste årtiondena inte är rotad i någon sorts kulturella grunddrag, som den orientalistiska uppfattningen vill ha det till. Det är istället

resultatet av en specifik historisk utveckling. Som vi redan har diskuterat är det delvis ett resultat av Washingtons långdragna och intensiva användning av den islamistiska fundamentalismen i maskopi med världens mest reaktionära stat, det saudiska kungadömet, för att bekämpa Nasser och Sovjetunionens inflytande i arabregionen och den muslimska världen.

När den arabiska våren (som upproren kallades 2011) blomstrade, anslöt sig en ny generation till kampen i masskala. Större delen av denna generation strävar efter en radikal progressiv omvandling. De strävar efter bättre sociala förhållanden, frihet, demokrati, social rättvisa, jämlikhet, inklusive könsrättvisa. De avvisar den nyliberala politiken och drömmer om ett samhälle som står i skarp kontrast till de programmatiska uppfattningarna hos de islamistiska fundamentalistiska krafter som kapade eller försökte kapa upproren och leda dem mot sina egna mål.

Det finns en enorm progressiv potential i regionen, och vi har åter sett den komma i förgrunden under den andra revolutionära chockvåg som uppenbarar sig för närvarande. Den började med det sudanesiska upproret i december 2018, och följdes i februari i år av upproret i Algeriet, och sedan oktober av massiva sociala och politiska protester i Irak och Libanon. Sudan, Algeriet, Irak och Libanon kokar och alla andra länder i regionen står på randen till en explosion.

Vilken är stalinismens roll i arabvärlden?

Sovjetunionen och de kommunistpartier som stod under deras ledning har under årtionden utgjort den dominerande sortens ”marxism” i regionen. Det har funnits flera viktiga kommunistpartier i regionen, alla nära knutna till Moskva. Det innebar att den litteratur som under 1950- och 1960-talen kallade sig marxistisk var kraftigt dominerad av stalinismen. I och med den globala uppkomsten av en ny vänster i slutet av 1960- och 1970-talen, gav nya översättningar tillgång till kritiska marxistiska och antistalinistiska marxistiska författare på arabiska.

Uppsvinget för den nya vänstern i arabregionen hjälptes fram av de arabiska arméernas nederlag i det så kallade sexdagarskriget i juni 1967, vilket gav Nasser och hans regim ett hårt slag. En stor del av ungdomarna radikaliserades bortom både nasserism och stalinism, till något som ofta var nationalism i ”marxistisk” dräkt mer än en klar marxism. Den arabiska nya vänstern växte kraftigt i slutet av 1960- och början av 1970-talet, men lyckades inte bygga ett alternativ till den gamla vänstern, än mindre ett alternativ till makthavarna.

Detta är den period då regimerna använde den islamistiska fundamentalismen för att kväva den nya vänstern i sin linda. De flesta, om inte alla, arabiska regeringar släppte lös och hjälpte på 1970-talet islamistiska fundamentalistiska grupper, i synnerhet på universitetet, som ett motgift mot den nya vänsterradikaliseringen. På så sätt bidrog de i hög grad till att den radikala vänstern misslyckades.

Givetvis bär den sistnämnda huvudansvaret för sitt eget nederlag. Den saknade politisk mognad och strategiska insikter. Den nya radikaliseringen gick inte mycket längre än den tidigare förhärskande ytliga och dogmatiska ”marxismen”, som var starkt påverkad av stalinismen. Marxismen inskränktes i allmänhet till några få floskler. Det fanns förstås undantag, men allmänt sett förblev den nyskapande intellektuella produktionen på arabiska mycket begränsad – fransett bidrag från marxistiska tänkare från regionen som bodde utomlands och skrev på europeiska språk, som den framlidne Samir Amin. Det mest framstående undantaget var Hassan Hamdan, känd under pseudonymen Mahdi Amel. Han var det libanesiska kommunistpartiets mest medvetna intellektuell och mördades av Hizbollah 1987. En samling av hans skrifter kommer snart att publiceras i engelsk översättning.

Låt oss återvända till nutiden: upproret i Algeriet och revolutionen i Sudan tände hoppet på nytt, liksom de modiga protesterna på Egyptens gator och mötena på Riad al-Solhorget i Libanon som kräver att den nuvarande regimen ska störtas. Med risk för att ställa en omöjlig fråga, i vilken mån har vanligt folk i regionen dragit politiska lärdomar av den tidigare kampvågen? Vilken massdynamik handlar det om här? Hur har de förtryckta och utsugna lärt sig av erfarenheterna från masskampen? Har de lärt sig?

De har definitivt lärt sig. Utdragna revolutionära processer gör att erfarenheterna och kunskapen ökar. De är inlärningskurvor. Folken lär sig, massrörelserna lär sig, revolutionärerna lär sig, och även reaktionärerna lär sig förstås, alla lär sig. En långdragen revolutionär process är en rad vågor av uppror och kontrarevolutionära bakslag – men de är inte bara en upprepning av samma mönster. Processen är inte cirkulär, den måste gå framåt, annars förfaller den.

Folk drar lärdom av de tidigare erfarenheterna och gör sitt bästa för att inte upprepa samma misstag eller gå i samma fällor. Det är väldigt uppenbart i fallet Sudan, men också i Algeriet och nu även Irak och Libanon. Tillsammans med Egypten är Sudan och Algeriet de tre länder i regionen där de väpnade styrkorna utgör det politiska styrets centrala institution. Arméapparaten är givetvis grundstomme i alla stater, men det som särskiljer dessa tre länder i regionen är att de har ett direkt militärt styre.

Deras regimer är inte patrimonialistiska. Det är inte en familj som äger staten och gör vad de vill med den. Staten domineras istället gemensamt av de väpnade styrkornas högsta befäl. Det är ”nypatrimonialistiska” regimer: det betyder att de kännetecknas av svågerpolitik och korrupktion, men ingen enskild familj har full kontroll över staten, som är institutionellt skild från de personer som härskar. Det förklarar varför militären i alla de tre länderna gjorde sig av med presidenten och hans följeslagare för att trygga den militära regimen.

Det var vad som hände i Egypten 2011 med avsättningen av Mubarak, och i år i Algeriet när Bouteflikas presidentskap avslutades, följt av störtandet av Bashir i Sudan, alla tre gångerna genomfört av militären. Men när det ägde rum i Egypten fanns det omfattande folkliga illusioner om militären, som förnyades 2013 när militären avsatte muslimska brödraskapets president Morsi.

Dessa illusioner upprepades inte i Sudan eller Algeriet 2019. Tvärtom har de folkliga rörelserna i de två länderna varit intensivt medvetna om att militären utgör en central stöttepelare för den regim de vill bli av med. Rörelsen i båda länderna förstår mycket väl att de, när de ropar ”Folket vill störta regimen”, menar det militära styret i sin helhet – inte bara presidenten, toppen på isberget. De inser det mycket klart i både Algeriet och Sudan, till skillnad mot vad som hände i Egypten tidigare.

Men i Sudan finns inte bara denna skillnad. Det finns ett ledarskap som förkroppsligar medvetenheten om de lärdomar som har dragits av alla tidigare erfarenheter i regionen. Det beror huvudsakligen på bildandet av Sudanese Professionals Association (SPA), som uppstod 2016 när lärare, journalister, läkare och andra yrkesutbildade organiserade sig i ett underjordiskt nätverk. När upproret som började i december 2018 bredde ut sig, så utvecklades förbundet till ett mycket större nätverk och omfattar fackföreningar inom arbetarklassens alla viktiga sektorer. Det har spelat en central roll i händelserna på den folkliga rörelsens sida. SPA bidrog också till bildandet av en bred politisk koalition som omfattar flera partier och grupper. De är för närvarande indragna i en politisk kraftmätning med militären. De gick tillfälligt med på en kompromiss som upprättade något som

kan kallas en dubbelmaktssituation. Landet styrs av ett råd där folkrörelsens ledning representeras tillsammans med militärens högsta befäl. Det är en osäker övergångsperiod som inte kan vara särskilt länge. Förr eller senare måste en av de två krafterna segra över den andra.

Men den centrala punkten här är att de sudanesiska erfarenheterna utgör ett massivt steg framåt jämfört med allt vi har upplevt sedan 2011, och det är tack vare att det finns ett politiskt skarp-sinnigt ledarskap. SPA hyste inga illusioner om militären. De är lika mycket mot det militära styret som mot den islamistiska fundamentalismen, i synnerhet som båda fanns representerade under Omar al-Bashirs regim. De försvarar ett mycket progressivt program, inklusive en anmärkningsvärd feministisk aspekt. Det är en mycket viktig erfarenhet som följs noga över hela regionen.

Den folkliga rörelsen i Algeriet är fantastisk för att den har iscensatt enorma massdemonstrationer varenda vecka i flera månader nu. Men den har inget erkänt och legitimt ledarskap, Ingen kan påstå sig tala i dess namn. Det är en uppenbar svaghet, i skarp motsättning till Sudan. Ledarskapets form förändrar sig naturligtvis med tiden, men vi har inte gått in i någon sorts postmodern tidsålder med ”ledarlösa revolutioner”, som en del vill få oss att tro. Bristen på ledarskap är en avgörande svårighet: ett erkänt ledarskap är centralt för att kanalisera massrörelsens styrka mot ett politiskt mål. Det har de i Sudan men inte i Algeriet, och ännu inte i Irak eller Libanon.

Men både i Irak och Libanon försöker personer som har inspirerats av Sudans exempel upprätta något som liknar SPA. Det finns en början i denna riktning som omfattar universitetslärare tillsammans med olika yrkesutbildade. I Libanon bildade de ett Förbund för yrkesutbildade kvinnor och män, tydligt inspirerad av den sudanesiska modellen. Det visar tydligt hur det fungerar att lära sig av erfarenheter på regional nivå.

Skulle du kunna vidareutveckla de viktigaste sidorna av massrörelserna i Irak och Libanon?

Båda rörelserna delar ett anmärkningsvärt särdrag genom att båda länderna, Irak och Libanon, kännetecknas av ett sekteristiska politiskt system.

I Libanon institutionaliserades det av den franska kolonialismen efter Första världskriget i en form som liknade landets nuvarande politiska system. I Irak upprättades det av den amerikanska ockupationen, mycket mer nyligen. Sådana sekteristiska politiska regimer frodas givetvis på sekteristiska skiljaktigheter. I sitt sammanhang blir sekteristiska skillnader ett bestämmande drag för det politiska livet och regeringen. Sekterismen är ett mycket skadligt och effektivt verktyg för att avleda klasskampen till religiösa stridigheter. Det är ett gammalt recept, en version av ”söndra och härska”: motverka all horisontell solidaritet klass mot klass, genom att förvandla det till en vertikal samman-drabbning mellan sekter. Borgerligt sekteristiska svågerpolitiska ledarskap säkerställer lojalitet från delar av de folkliga klasser som tillhör deras sekteristiska samfund genom att underblåsa sekteristisk oenighet och rivalitet.

Både i Irak och Libanon har det skapats en enorm ilska av det ökande socialt missnöje som beror på den vildsinta sorts kapitalism som krossar vanligt folk och försämrar deras levnadsstandard. Den sociala explosionen utlöstes i Irak av en politisk åtgärd – avskedet av en populär militär figur – och i Libanon av en ekonomisk åtgärd – en planerad skatt på telefonsamtal över internet. Dessa åtgärder orsakade ett enormt utbrott av folklig ilska. I Libanon täckte till allas förvåning utbrottet hela landet och drog in folk från alla sekter. I Irak har det till största delen begränsats till den arabiska shiitiska majoriteten, men det är lika betydelsefullt eftersom den härskande klassen själv är shiiter. Rörelsen i

båda länderna har alltså kraftfullt avvisat sekterismen till förmån för en förnyad känsla av folkligt nationell tillhörighet.

I Libanon var sekterismen så historiskt befäst att den verkade vara ett mycket svårt hinder att bryta ner. Det var därför alldeles fantastiskt att se folk från alla religiösa samfund delta i ett uppror vars viktigaste paroll har blivit den arabiska motsvarigheten till den spanskspråkiga "Que se vayan todos!" (Alla måste bort!), som var den viktigaste parollen i den folkliga revolten i Argentina i december 2001. Den libanesiska versionen lyder "Allihopa betyder allihopa" – ett sätt att kräva att alla medlemmar i den härskande klassen, utan undantag, ska förkastas. "Vi mot dom" ändrades från sekt mot sekt till en revolt av folket underifrån mot alla medlemmar i den härskande kasten högst upp, oavsett vilken religiöst politiskt sekt de tillhör, vare sig de är shiiter, sunniter, kristna eller druser.

Hizbollah skonades inte – och det är ännu mer slående eftersom det tills dess hade funnits en sorts tabu rörande partiet, och i synnerhet dess ledare. Det var förbluffande att se att folk gick ut på gatorna i regioner som stod under Hizbollahs kontroll, trots partiets tydliga ståndpunkt mot den folkliga rörelsen. Sedan dess har det gjorts flera försök av skurkar som tillhör Hizbollah och dess nära allierade Amal, de två shiitiska sekteristiska grupperna, att skrämja den folkliga rörelsen.

I Irak förtryckte partier och miliser som är knutna till den iranska regimen den folkliga revolten i mycket större skala, med många dödsfall. Det är på grund av att Teherans makt över Iraks regering är ett viktigt mål för den folkliga revolten. Den senaste explosionen av ilska i Iran själv bemöttes likaså med ett brutalt förtryck. Irans teokratiska regim bekräftar på så sätt att den är en av regionens viktigaste reaktionära krafter, i nivå med sin regionala rival, det saudiska kungadömet. Det stod redan klart genom dess brutala förtryck av den demokratiska folkliga rörelsen i Iran 2009, liksom av dess massiva bidrag till den syriska regimens kontrarevolutionära kampanj som inleddes 2013, och dess hårdhänta förtryck av de sociala protester som flammade upp igen i Iran i slutet av 2017 och början av 2018.

Kvinnors roll under den revolutionära processens andra våg i arabregionen är ett annat mycket viktigt drag, och ännu ett tecken på den högre mognad som de folkliga rörelserna har uppnått. I Sudan, Algeriet och Libanon har kvinnor deltagit massivt och mycket synligt i demonstrationer och massmöten, liksom i ledningen för dem. I alla tre länderna har feminister varit en central del i de grupper som har varit indragna i upproren. Till och med i Irak, där kvinnor knappt syntes under protesternas inledning, blir de alltmer indragna, speciellt när studenterna anslöt sig till mobiliseringarna.

Den stora frågan nu är: kommer de folkliga rörelserna i Algeriet, Irak och Libanon att lyckas hitta vägar för att organisera sig som sina sudanesiska bröder och systrar, för att öka sin kamps effekter och ta viktiga steg mot att fullfölja sina mål, eller kommer de härskande klasserna att lyckas kuva alla dessa tre uppror och oskadliggöra dem? Utan att vara alltför optimistisk, med tanke på de ytterst brutala regimer som styr denna del av världen, så har jag en hel del hopp. Men mitt hopp grundar sig på vetskapen om att det finns en enorm progressiv potential, samtidigt som jag är fullt medveten om att det för att förverkliga den krävs mycket kamp, organisering och politiskt skarpsinne.